

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته حقوق جزاء و جرم شناسی

عنوان پایان نامه:

چگونگی تأثیر پذیری سیاست جنایی افتراقی داخلی از سیاست جنایی افتراقی

بین‌المللی نسبت به اطفال بزهکار

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر علی محمدی جورکویه

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر سید محمد صدری

نگارش:

مائده پورآقاجان

سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به همسر

که نامش هر چه باشد من او را بهترین بهترینم خطاب خواهم کرد.

تقدیم به او

که سایه سار وجودش، یاد آور خنکای نسیم بود، در حرارت بی‌امان دوران تحصیل و زیباترین گل زندگی و شیرین‌ترین میوه عمرم ثنا و محمد عارف.

با سپاس بی‌انتهای

از بی‌ادعاترین مرد زندگی

پدرم

که خسته بال شد، تا من راز پرگشودن و به اوج رسیدن را آموختم.

و صبورترین آموزگارم

مادرم

که گل وجودش را پرپر کرد تا غنچه علم جویی در باغچه دلم شکوفا گردد.

با سپاس فراوان

از جناب آقای دکتر علی محمدی، جناب آقای دکتر غلامرضا پیوندی، جناب آقای دکتر محمود میرخلیلی، جناب آقای دکتر مهدی مومنی و همه اساتید بزرگوار و سرورانی که در این راه کمر همّت به یاری من بستند.

چکیده:

اطفال به عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه همواره از توجهات ویژه‌ای برخوردار بوده‌اند و قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی مهم حقوق بشری، در خصوص شناسایی و به رسمیت شناختن، اجرای مناسب و تضمینی رعایت حقوق آنان، حاوی توصیه‌های متعددی می‌باشد. در مورد اطفال بزهکار پیرو مطالعاتی که در خصوص شناسایی عوامل خطر و جرم‌زا، نوع و نحوه برخورد با طفل بزهکار، انجام گرفته است، در نهایت راهکارهایی با تأکید بر رعایت حداکثر حقوق کودک و نوجوان و فراهم نمودن زمینه‌های اصلاح و تربیت درست آنان، ارائه شده است که می‌توان به ایجاد دادگاه ویژه اطفال، تدوین آیین دادرسی ویژه اطفال، مؤسسات اصلاحی ویژه نگهداری اطفال بزهکار و غیره اشاره کرد. مجموعه این اقدامات نمایانگر یک سیاست جنایی افتراقی در قبال اطفال بزهکار می‌باشد که همواره مورد توصیه و تأکید اسناد بین‌المللی حقوق کودک نیز واقع گردیده است. مهمترین و تأثیرگذارترین سند بین‌المللی در این زمینه کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک مصوب ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ و مقررات بیجینگ مصوب ۱۹۸۵ می‌باشد. که زمینه هر چه بیشتر تأثیرپذیری را در ارتباط با مسئله بزهکاری اطفال در حقوق ایران و متعاقب آن ایجاد یک سیاست جنایی افتراقی کاربردی و بهینه فراهم آورده است.

اگر چه دولت جمهوری اسلامی ایران الحاق مذکور را مشروط بر آن دانسته است که مفاد معاهده در تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی نباشد با اینحال این الحاق تأثیرات مثبت خود را در حقوق ایران و سیاست جنایی داخلی خواهد گذاشت، چرا که در ایران سیاست جنایی افتراقی به معنای واقعی کلمه در قبال اطفال وجود ندارد و مفاد قانونی مربوط به اطفال در انبوهی از قوانین مختلف پراکنده است. با این حال تأثیرپذیری روز افزون حقوق داخلی از حقوق بین‌المللی زمینه تصویب قوانینی چون قانون حمایت از کودکان و نوجوانان و لایحه رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان را فراهم نموده است که می‌تواند در ایجاد یک سیاست جنایی افتراقی بهینه و هماهنگ، کاربردی و مدون نسبت به اطفال بزهکار و بزه دیده در حقوق ایران مؤثر واقع شوند. در پایان نامه حاضر سعی

بر آن است که سیاست جنایی افتراقی که در مورد اطفال بزهکار در سطح بین المللی مورد شناسایی واقع شده ارائه گردد و در کنار آن با بررسی تطبیقی سیاست جنایی داخلی ضعف ها و خلاءهای سیاست جنایی افتراقی داخلی را هر چه بیشتر نمایان کرده و ضمن معرفی حوزه هایی که بیشترین تأثیرپذیری را از سیاست جنایی افتراقی بین المللی داشته‌اند زمینه تأثیرپذیری هر چه بیشتر در این مقوله را فراهم نماید به این امید که ما در حوزه اطفال بزهکار شاهد یک سیاست جنایی افتراقی به معنای واقعی کلمه باشیم.

واژگان کلیدی:

اطفال بزهکار، سیاست جنایی، سیاست جنایی افتراقی، اصلاح و تربیت، مسئولیت کیفری، اسناد بین المللی.

فهرست مطالب

۱۳	«فصل اول: کلیات».....
۱۴	بخش اول: مفاهیم.....
۱۴	مبحث اول: مفاهیم اصلی.....
۱۴	گفتار اول: سیاست جنایی.....
۱۷	گفتار دوم: سیاست جنایی افتراقی.....
۱۹	گفتار سوم: طفل.....
۲۱	گفتار چهارم: جرم و بزه.....
۲۱	مبحث دوم: مفاهیم مرتبط.....
۲۲	گفتار اول: پیشگیری.....
۲۴	گفتار دوم: اقدامات غیر کیفری.....
۲۵	گفتار سوم: اقدامات کیفری.....
۲۷	بخش دوم: انواع و اهداف و ابزارهای سیاست جنایی.....
۲۷	مبحث اول: انواع سیاست جنایی.....
۳۰	مبحث دوم: اهداف سیاست جنایی.....
۳۱	مبحث سوم: ابزارهای سیاست جنایی.....
۳۵	«فصل دوم: اقدامات کیفری نسبت به اطفال بزهکار در سیاست جنایی افتراقی».....
۳۶	بخش اول: حقوق کیفری ماهوی نسبت به اطفال بزهکار در اسناد بین المللی و حقوق ایران.....
۳۶	مبحث اول: حقوق کیفری ماهوی نسبت به اطفال بزهکار در اسناد بین المللی.....
۳۷	گفتار اول: طفل بزهکار در اسناد بین المللی.....

گفتار دوم: طفل بزه دیده در اسناد بین المللی:	۳۸
گفتار سوم: اصول عمومی و تدابیر خاص حاکم بر حقوق کیفری ماهوی نسبت به اطفال بزهکار در اسناد بین المللی	۳۸
گفتار چهارم: انواع جرایم پیش بینی شده ارتكابی توسط اطفال در اسناد بین المللی	۴۶
مبحث دوم: حقوق کیفری ماهوی نسبت به اطفال بزهکار در حقوق ایران	۵۳
گفتار اول: طفل بزهکار در حقوق ایران	۵۳
گفتار دوم: طفل بزه دیده در حقوق داخلی	۶۱
گفتار سوم: اصول عمومی و تدابیر خاص حاکم بر حقوق کیفری ماهوی نسبت به اطفال بزهکار در حقوق ایران	۶۲
گفتار چهارم: انواع جرایم پیش بینی شده ارتكابی توسط اطفال در حقوق ایران در تطبیق با اسناد بین المللی	۷۴
بخش دوم: حقوق کیفری شکلی ناظر بر اطفال بزهکار در اسناد بین المللی و حقوق ایران	۸۶
مبحث اول: حقوق کیفری شکلی ناظر بر اطفال بزهکار در اسناد بین المللی	۸۶
گفتار اول: تشکیلات قضایی ویژه اطفال بزهکار در اسناد بین المللی	۸۶
گفتار دوم: آیین دادرسی کیفری ویژه اطفال بزهکار در اسناد بین المللی	۸۸
مبحث دوم: حقوق کیفری شکلی ناظر بر اطفال بزهکار در حقوق ایران	۹۹
گفتار اول: تشکیلات قضایی ناظر بر اطفال بزهکار در حقوق ایران در تطبیق با اسناد بین المللی	۹۹
گفتار دوم: فرآیند دادرسی اطفال بزهکار در حقوق ایران در تطبیق با اسناد بین المللی	۱۰۲
«فصل سوم: اقدامات غیر کیفری نسبت به اطفال بزهکار در سیاست جنایی افتراقی»	۱۱۷
بخش اول: سیاست جنایی مشارکتی افتراقی در قبال اطفال بزهکار در اسناد بین المللی	۱۱۸
مبحث اول: سیاست جنایی مشارکتی سازمان ملل متحد	۱۱۹
گفتار اول: راهبری ملل متحد در پیشگیری مشارکتی و اصلاح مجرمان	۱۱۹
گفتار دوم: آموزش بعنوان راهبرد محوری در توسعه ی سیاست جنایی مشارکتی	۱۲۰

- گفتار سوم: راهبردهای کنگره ی چهارم: بیم ها و امیدها ۱۲۰
- گفتار چهارم: تحول و تکامل راهبردها همسو با تحولات ملل متحد..... ۱۲۳
- مبحث دوم: اعلامیه اسلام یحقوق بشر و دعوت مردم به مشارکت ۱۲۴
- بخش دوم: سیاست جنایی مشارکتی افتراقی در قبال اطفال بزهکار در حقوق ایران..... ۱۲۵
- مبحث اول: آموزش..... ۱۲۷
- گفتار اول: کارکرد آموزشی خانواده ۱۲۸
- گفتار دوم: کارکرد آموزشی مدرسه و مؤسسات آموزشی ۱۲۹
- گفتار سوم: کارکرد آموزشی مسجد و مراکز مذهبی..... ۱۳۰
- گفتار چهارم: نقش آموزشی رسانه های گروهی..... ۱۳۰
- گفتار پنجم: کارکرد آموزشی سازمانهای غیردولتی و تشکلهای مردمی ۱۳۱
- گفتار ششم: تأثیر آموزشی برخی اقدامات فردی شهروندان..... ۱۳۱
- مبحث دوم: حمایت ۱۳۲
- گفتار اول: کارکرد حمایتی خانواده ۱۳۲
- گفتار دوم: حمایت های فردی شرعی ۱۳۲
- گفتار سوم : کارکرد حمایتی مساجد و مراکز مذهبی ۱۳۴
- گفتار چهارم: کارکرد حمایتی سازمانهای غیردولتی (NGOS)..... ۱۳۴
- مبحث سوم: نظارت و مقابله پیشگیرانه با بزهکاری..... ۱۳۵
- گفتار اول: نظارت عمومی و متقابل (امربه معروف ونهی ازمنکر)..... ۱۳۵
- گفتار دوم: نظارت و مقابله پیشگیرانه با بزهکاری توسط رسانه های گروهی..... ۱۳۵
- گفتار سوم: نظارت و مقابله پیشگیرانه با بزهکاری توسط سازمانهای غیردولتی و تشکلهای مردمی..... ۱۳۶

گفتار چهارم: نقش بزه‌دیدگان احتمالی و بالقوه در نظارت و مقابله پیشگیرانه با بزه‌کاران	۱۳۸
گفتار پنجم: همکاری و مشارکت مردم با نیروهای انتظامی و امنیتی در جهت نظارت و مقابله پیشگیرانه با بزه‌کاری	۱۳۹
بخش دوم: تدابیر پیشگیرانه جنایی در قبال اطفال بزه‌کار	۱۴۰
مبحث اول: تدابیر پیشگیرانه جنایی نسبت به اطفال بزه‌کار در اسناد بین‌المللی	۱۴۰
گفتار اول: پیشگیری اجتماعی جامعه مدار نسبت به اطفال بزه‌کار در اسناد بین‌المللی	۱۴۱
گفتار دوم: پیشگیری اجتماعی رشد مدار نسبت به اطفال بزه‌کار در اسناد بین‌المللی	۱۴۹
گفتار سوم: پیشگیری وضعی نسبت به اطفال بزه‌کار در اسناد بین‌المللی	۱۵۸
مبحث دوم: تدابیر پیشگیرانه جنایی نسبت به اطفال بزه‌کار در حقوق ایران در تطبیق با اسناد بین‌المللی	۱۵۸
گفتار اول: پیشگیری اجتماعی جامعه مدار نسبت به اطفال بزه‌کار با رویکرد جامعه‌پذیری اطفال در حقوق ایران در تطبیق با اسناد بین‌المللی	۱۵۹
گفتار دوم: پیشگیری اجتماعی رشد مدار نسبت به اطفال بزه‌کار در حقوق ایران با رویکرد حمایتی حقوق رشد مدارانه اطفال	۱۶۵
گفتار سوم: پیشگیری وضعی نسبت به اطفال بزه‌کار در حقوق ایران در تطبیق با اسناد بین‌المللی	۱۷۳
نتیجه‌گیری	۱۸۶
فهرست منابع	۱۸۹
کتابها:	۱۸۹
مقالات	۱۹۳
پایان نامه‌ها:	۱۹۴
جزوات:	۱۹۵

مقدمه

از آن روز که بشر با در آمدن از زندگی فردی به زندگی جمعی و تشکیل جوامع انسانی قدم در راه پیشرفت و تکامل گذارد، روز به روز به میزان رفاه مادی و معنوی (عاطفی) بشر افزوده گشت. این درآمیزی جمعی، مانند هر آورده دیگر تمدن انسانی معضلات خاص خودش را نیز به همراه آورد. قرار گرفتن انسانها در کنار یکدیگر و در محیطهای کوچکتر زمینه معاشرت بیشتر و در نتیجه برخورد بیشتر را فراهم می‌کرد، پس به ناچار انسانها برای ادامه زندگی اجتماعی مجبور به وضع قوانینی شدند که به موازات تکامل بشر و دستاوردهای علمی‌اش این قوانین نیز روز به روز پیشرفته‌تر و جامع‌تر گردیدند، تا آنجا که امروزه دیگر قوانین به دنبال اجرای عدالت محض و سزادهی مجرم نمی‌باشند، بلکه این تنها بخشی از کارکرد آن می‌باشد. مجموعه قوانین در صدد افزایش کیفیت زندگی بشر و تأمین حقوقی می‌باشند که انسان به لحاظ انسان بودنش باید از آن بهره‌مند باشد. همانگونه که حقوق انسان با حقوق سایر جانداران به لحاظ انسان بودنش متفاوت است، حقوق افراد مختلف انسانی، نیز با توجه به جایگاه و ویژگیهای خاص‌شان از یکدیگر متمایز می‌باشد. در این بین اطفال با توجه به آسیب‌پذیری بیشتر نسبت به سایر افراد جامعه باید مورد توجه خاص قرار گیرند، چراکه این منابع انسانی، اصلی‌ترین ثروت هر جامعه محسوب می‌گردند. اگر کیفیت زندگی اطفال در حد استاندارد نباشد و نیازهای مادی و عاطفی و روانی آنها به درستی تأمین نگردد به ناچار جامعه معظلی به نام اطفال بزهکار را در پیش رو خواهد داشت، و قطعاً چنین جامعه‌ای آینده روشنی نخواهد داشت. لذا سیاست‌های اتخاذ شده باید در جهت رشد بهنجار و سازگاری اطفال با جامعه بوده تا از ناسازگاری و انحراف و بزه اطفال پیش‌گیری نماید. برای دستیابی به این مقصود اتخاذ یک سیاست جنایی افتراقی ضروری است این سیاست جنایی افتراقی در مفهوم موسع خود تعریف می‌شود و مجموعه اقدامات کیفری و غیر کیفری نسبت به اطفال بزهکار را شامل می‌شود.

در همین راستا سازمان ملل متحد ۵ دسته مقررات را تحت عناوین ذیل به تصویب رسانده که نقش بسیار مهمی در تدوین یک سیاست جنایی افتراقی مدرن و هماهنگ نسبت به اطفال بزهکار داشته است.

حداقل قواعد استاندارد سازمان ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (مقررات پکن ۱۹۸۵)

پیمان نامه حقوق کودک (۱۹۸۹)

اصول سازمان ملل متحد در پیشگیری از بزهکاری نوجوانان (رهنمودهای ریاض ۱۹۹۰)

مقررات سازمان ملل متحد برای حمایت از نوجوان محروم شده از آزادی (۱۹۹۰)

نمونه قانون قضایی برای نوجوانان (۱۹۹۸).

طرح مسئله:

سیاست جنایی در دو مفهوم مضیق و موسع به کار برده می‌شود. این سیاست در مفهوم مضیق آن به صورت تنبیهی و سرکوبگر مطرح است و از آن به سیاست کیفری تعبیر می‌شود. ولی سیاست جنایی در مفهوم موسع خود علاوه بر اقدامات سرکوبگرانه کیفری شامل تدابیر پیش گیرانه جنایی و تدابیر تامینی و تربیتی و اصلاحی نیز می‌شود که در این پایان نامه در این مفهوم بکار می‌رود. این تحقیق بنا بر آن دارد که انواع سیاست جنایی مشارکتی و دولتی اعم از سیاست جنایی تقنینی و سیاست جنایی اجرایی و سیاست جنایی قضایی که در حقوق بین‌المللی در حوزه بزهکاری اطفال مطرح شده است و تشکیل یک سیاست جنایی افتراقی را نسبت به اطفال بزهکار سبب گردیده مورد مطالعه قرار داده و چگونگی الگوسازی و عملیاتی نمودن این سیاست‌ها را نظام حقوقی ایران بررسی نماید تا از این طریق زمینه عملیاتی نمودن مناسب‌ترین الگو فراهم گردد. لذا در این تحقیق سعی می‌شود که میزان تأثیرگذاری اسناد بین‌المللی در حوزه سیاست جنایی افتراقی داخلی نسبت به اطفال بزهکار بررسی شود.

علاوه بر آن سعی می‌شود که حوزه های تأثیرپذیر سیاست جنایی افتراقی داخلی تعیین گردد و در نهایت عوامل دیگر تأثیرگذار بر سیاست جنایی افتراقی ایران در زمینه بزهکاری اطفال مورد توجه قرار گیرد.

ضرورت تحقیق:

امروزه حقوق کیفری از پوسته حقوقی محض خود خارج شده و با الهام از یافته‌های جرم‌شناسی و علوم مرتبط با آن مانند روانشناسی و زیست‌شناسی و کیفرشناسی ماهیت دیگری یافته است. در این ماهیت و غالب جدید نوع برخورد با مجرم الزاما سرکوبگرانه و انتقام‌جویانه نیست. توجه به درمان و بازپروری و بازسازی اجتماعی فرد بیش از هر زمان دیگر مورد توجه واقع شده است.

ایجاد تحول در بزهکاری عمومی و هم‌سو با آن تحول در بزهکاری اطفال مسئله رویارویی با پدیده فراگیر شدن بزهکاری را بیش از پیش نزد حقوقدانان و سیاستمداران و جرم‌شناسان مطرح کرده است. اتخاذ طیف وسیعی از اقدامات تحت عنوان سیاست جنایی و عدم کارآیی بیش از پیش این اقدامات و سیاست‌ها به دامنه نگرانی‌ها در این زمینه افزوده است. اعتقاد عمومی بر این است که گسترش برنامه‌های پیش‌بینی اجتماعی به‌ذاته مناسب‌ترین راه حل برای پیشگیری از بزهکاری نوجوانان است. برای مقابله با بزهکاری اطفال انواع مختلفی از اقدامات اعم از تأمینی و تربیتی و پیش‌گیرانه برای مقابله با این پدیده در سطح جهانی بکار گرفته شده است. جوان بودن جمعیت ایران و فراگیربزهکاری عمومی و به تبع آن بزهکاری اطفال و خلاء قانونی موجود در حقوق ایران و عدم وجود یا عدم‌کفایت نهادهای مشاوره‌ای و مددکاری و قضایی و باز پروری لازم در زمینه بزهکاری اطفال، نیاز به مطالعه نهادهای حقوقی و غیرحقوقی کشورهای دیگر که در این زمینه پیشرفته محسوب می‌شوند و اسناد بین‌المللی تدوین و توصیه شده در این زمینه را بیش از پیش عیان می‌سازد. لذا ما برآنیم که حوزه‌های تأثیرپذیر سیاست جنایی افتراقی داخلی را از سیاست جنایی افتراقی بین‌المللی بررسی کرده تا ضعف‌ها و خلاءهای موجود بیش از پیش عیان گردد و زمینه جهت ایجاد یک سیاست جنایی افتراقی به معنای واقعی کلمه همگام با تحولات جهانی در زمینه اطفال بزهکار فراهم شود.

تحقیقات و مطالعات قبلی:

رساله و کتب متعددی در خصوص سیاست جنایی ایران تدوین گردیده است، سیاست‌های بررسی شده بیشتر به صورت کلی و کلان بوده و کمتر به طور افتراقی در ارتباط با گروه خاصی از افراد جامعه مطرح گردیده است. از سوی دیگر در ارتباط با حوزه‌های تأثیرپذیر سیاست جنایی داخلی از سیاست جنایی بین‌المللی نیز کمتر به موضوع پرداخته شده است.

با این اوصاف کتب و رسالاتی که در آنها این مسأله، بصورت بارزتری مطرح گردیده‌اند، از این قرارند:

- کتاب «حقوق کیفری اطفال در اسناد سازمان ملل متحد» تألیف خانم مریم عباچی که در این کتاب به تمام مسائل مربوط به اطفال بزهکار از جمله مسئولیت کیفری، انواع جرایم ارتكابی، آیین دادرسی، مقررات مربوط به نگهداری اطفال بزهکار و... صرفاً از دید اسناد بین‌المللی پرداخته و البته اقدامات کیفری نسبت به اطفال بزهکار را در اسناد بین‌المللی بررسی کرده است.

- کتاب «دادرسی اطفال بزهکار در حقوق تطبیقی» تألیف دکتر تاج‌زمان دانش که در این کتاب صرفاً بخشی از اقدامات کیفری ناظر بر اطفال بزه کار یعنی مقررات شکلی آن هم همراه با بررسی قوانین سایر کشورها مطرح شده است. کتاب «بررسی کنگره‌های پیش‌گیری از جرم و عدالت کیفری سازمان ملل متحد (۱)» (کودکان و نوجوانان در معرض خطر بزهکاری) تألیف خانم فریده طه که در این کتاب صرفاً اقدامات غیرکیفری «تدابیر پیش‌گیرانه» نسبت به اطفال بزهکار آن در اسناد بین‌المللی بررسی گردیده است.

- کتاب «سیاست جنایی قضایی کودکان و نوجوانان (در حقوق داخلی و اسناد بین‌المللی)» تألیف علی اکبر باصری که صرفاً تأثیرپذیری حقوق داخلی از حقوق بین‌الملل را در حوزه سیاست جنایی قضایی دنبال کرده است.

- از میان پایان‌نامه‌های در دسترس نیز پایان‌نامه‌ای با عنوان سیاست جنایی مشارکتی از دیدگاه سیاست جنایی سازمان ملل متحد که توسط آقای سید سیامک فتح‌اللهی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی در دانشگاه تربیت مدرس تهیه گردیده است، به بخشی از موضوع از

دید اسناد بین‌المللی پرداخته و تمامیت موضوع (سیاست جنایی افتراقی) را مورد بررسی قرار نداده است ضمن آنکه این سیاست جنایی مشارکتی را صرفاً در ارتباط با اطفال بزهکار بررسی نکرده و در مورد کل اقشار جامعه می‌باشد. همانگونه که ملاحظه گردیده است، در هیچ یک از منابع مذکور مجموع اقدامات کیفری و غیرکیفری مورد بررسی واقع نشده چرا که چنین عنوانی وجود نداشته است. از این رو نیاز به ارائه یک تصویر جامع و کلان در خصوص سیاست جنایی افتراقی نسبت به اطفال بزهکار به شدت احساس می‌شود، ولی از آنجا که در ایران سیاست جنایی خاص اطفال به معنی واقعی کلمه وجود نداشت موجب شد که حقیر رساله خود را در جهت چگونگی تأثیرپذیری سیاست جنایی افتراقی داخلی از سیاست جنایی افتراقی بین‌المللی تدوین نمایم.

سوالهای اصلی تحقیق:

۱- میزان تأثیرگذاری اسناد بین‌المللی در حوزه سیاست جنایی افتراقی نسبت به اطفال بزهکار، چقدر است؟

۲- حوزه‌های تأثیرپذیر سیاست جنایی افتراقی ایران کدام است؟

۳- عوامل دیگر تأثیرگذار بر سیاست جنایی افتراقی ایران در زمینه بزهکاری اطفال کدام است؟

فرضیه‌ها:

- اسناد بین‌المللی زمینه صدور احکام غیرکیفری و تربیتی و درمانی و اصلاحی و انجام آیین دادرسی ویژه اطفال بزهکار را در سیاست جنایی ایران بیش از پیش فراموش کرده است.

- تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی بیشتر در حوزه نهادهای رسمی جامعه اسلامی ایران همچون قوه مقننه و قوه قضائیه بوده و نهادهای مردمی کمتر متأثر شده‌اند.

- آموزه‌های اسلامی سیاست جنایی در مورد اطفال بزهکار بر روی سیاست جنایی ایران در مورد اطفال بزهکار تأثیرگذار بوده است.

روش تحقیق:

روش تحقیق با توجه به نظری بودن موضوع مبتنی بر روش توصیفی می‌باشد. با این روش، سعی

شده است موضوع از دید جرم‌شناسانه نیز بررسی گردد، ضمن آنکه مسائل حقوقی و مقررات موضوعه در این باب نیز در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران نیز بررسی می‌گردد. در کنار این روش سعی شده است با مراجعه به مراجع قضایی، تا حد امکان از احکام این دادگاه‌ها استفاده شود.

طرح کلی پایان‌نامه و روش طرح مطالب:

پایان‌نامه حاضر مشتمل بر سه فصل می‌باشد. فصل اول تحت عنوان کلیات دارای دو بخش است که در بخش اول به بررسی مفاهیم اصلی و مفاهیم مرتبط با عنوان پایان‌نامه می‌پردازد و در بخش دوم انواع و اهداف و ابزارهای سیاست جنایی بررسی می‌گردد. فصل دوم و سوم اقدامات کیفری و غیرکیفری ناظر بر اطفال بزهکار را بررسی می‌کند. فصل دوم دارای دو بخش می‌باشد که در بخش اول حقوق کیفری ماهوی نسبت به اطفال بزهکار و در بخش دوم حقوق کیفری شکلی نسبت به اطفال بزهکار بررسی می‌شود که البته در هر یک از این بخش‌ها ابتدا به بررسی موضوع در اسناد بین‌المللی پرداخته می‌شود و سپس موضع و موقعیت حقوق ایران مشخص می‌گردد. فصل سوم که ناظر بر اقدامات غیرکیفری نسبت به اطفال بزهکار می‌باشد شامل سه بخش است، که در بخش اول سیاست جنایی مشارکتی افتراقی در قبال اطفال بزهکار در اسناد بین‌المللی و در بخش دوم این سیاست در حقوق ایران بررسی می‌گردد. در بخش سوم تدابیر پیشگیرانه جنایی در قبال اطفال بزهکار ابتدا در اسناد بین‌المللی و سپس در حقوق ایران بررسی می‌شود.

فصل اول

کلیات

بی‌شک نخستین گام برای انجام هر مهم تبیین و تعریف اجزای کلیدی و مختصات آن امر می‌باشد. رساله پیش‌رو نیز به منظور تحقق اهدافش از این قاعده مستثنی نخواهد بود. لذا در این فصل به تبیین مفاهیم اصلی و مرتبط با عنوان رساله و تعریف اجزاء شاخصهای سیاست جنایی به عنوان کلیدی‌ترین واژه این رساله خواهیم پرداخت.

بخش اول: مفاهیم

با توجه به عنوان پایان‌نامه این بخش دارای دو مبحث اصلی تحت عناوین، مفاهیم اصلی و مرتبط خواهد بود. در مبحث اول، مفاهیم اصلی که در واقع سنگ بنای تحقیق را تشکیل می‌دهند و مباحث دیگر حول محور آنها شکل گرفته، توضیح داده می‌شود. در مبحث دوم، مباحث مرتبط با عنوان رساله مطرح می‌شود که در واقع نشانگر چگونگی بکارگیری مفاهیم اصلی در میدان عمل می‌باشد

مبحث اول: مفاهیم اصلی

به منظور تبیین سیاست جنایی افتراقی که اصلی‌ترین مفهوم این رساله می‌باشد، به ناچار باید هرم سیاست جنایی، طفل و بزه به عنوان اجزای تشکیل‌دهنده این مفهوم تبیین گردند. لذا این مبحث مشتمل بر ۴ گفتار ذیل خواهد بود.

گفتار اول: سیاست جنایی

از سیاست جنایی که مفهومی، سیاسی و اجتماعی و کم‌وبیش حقوقی دارد تاکنون برداشتهای متفاوتی شده است این برداشت و تشتت آراء را می‌توان معلول عوامل زیر دانست:

- ۱- در اصطلاح سیاست جنایی لفظ سیاست تداعی‌کننده مفهومی است که دارای اصول، اهداف و روشها و ابزارها می‌باشد در نظام رسیدگی به امور جنایی سازمانهای فراوان و پیچیده‌ای دست اندر کارند و همین امر سبب می‌شود که مفهوم سیاست از زوایای مختلف مد نظر قرار گیرد.^۱
- ۲- از طرف دیگر اندیشه‌های سیاست کیفری را باید مسبوق مقدم بر سیاست جنایی دانست. لذا این

---

۱. باصری، علی اکبر، ۱۳۸۷، سیاست جنایی قضایی کودکان و نوجوانان (در حقوق داخلی و اسناد بین المللی)، انتشارات خرسندی، ص ۲۸.

نزدیکی مفهوم و شباهت موضوع، توهم یکی بودن این دو اصطلاح را ایجاد می‌کند و عاملی دیگر برای تشتت آراست.^۱

۳- در حقوق ایران، این اختلاف در برداشتها را باید نتیجه اختلاف در ترجمه دو اصطلاح "la politique criminelle" و "la politique penale" دانست.

عده‌ای از نویسندگان اصطلاح اول را به سیاست کیفری و دومی را به سیاست جزایی ترجمه نموده‌اند حال آنکه به نظر می‌رسد هیچ تفاوتی مفهوماً و مصداقاً بین دو اصطلاح سیاست کیفری و سیاست جزایی وجود ندارد. برخی دیگر از اساتید علوم جنایی دو اصطلاح فوق را به ترتیب به سیاست جنایی و سیاست کیفری ترجمه نموده‌اند.^{۲ و ۳}

ریموندگسن در تبیین خصایص مهم سیاست جنایی می‌نویسد: «سیاست جنایی علاوه بر قواعد حقوقی شامل عملکرد نهادهای مختلفی که اجرای قواعد مزبور را به عهده دارند نیز می‌شود. این نهادها عبارتند از پلیس، دادسراها، دادگاهها، اداره زندانها، اداره آموزش و پرورش و تربیت مراقبتی مجرمان، نهادهای پیشگیری بزهکاری و ادارات خدمات اجتماعی. این عملکردها نه تنها از نظر مادی بلکه از نظر حقوقی نیز از قانون متمایز است.»^۴ سیاست جنایی در دو مفهوم مضیق و موسع بکار برده می‌شود. سیاست جنایی در مفهوم مضیق آن همان سیاست جنایی در شکل تنبیهی و سرکوبگر است که از آن به سیاست کیفری تعبیر می‌شود، که طی قرن‌های ۱۹ و ۲۰ بر اندیشه‌های کیفری حاکم بوده

---

۱. باصری، علی اکبر، همان منبع، ص ۲۹.

۲. باصری، علی اکبر، همان منبع، ص ۲۹

۳. شادروان استاد دکتر مظلومان، ابتدا در جزوه جرم شناسی در سال ۱۳۵۰ (دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران) و سپس در کتاب جرم شناسی در سال ۱۳۵۳، اصطلاح سیاست جزایی را مورد استفاده قرار داده و دلیل گزینش آن را چنین بیان کرده است: «چون *politique criminelle* در فارسی به «سیاست کیفری» ترجمه شده و مورد قبول قرار گرفته است {درحالی که درست آن «سیاست جنایی» است} (به عنوان مثال در صفحه ۷۳۲ جلد دوم و صفحه های ۱۷۰۸، ۱۴۳۵، ۱۲۳۵، ۱۱۸۲، جلد سوم) و گاه اصطلاح سیاست کیفری را، که در مورد اخیر معادل لاتین اصطلاح را مشخص نکرده است (به عنوان مثال در صفحه های ۱۵۹۹، ۱۷۳۶، جلد سوم، آن گاه که به اقدام های تامینی در حقوق جزایی می پردازد). برگرفته شده از نجفی ابرند آبادی، علی حسین، ۱۳۸۲، درآمدی به سیاست جنایی، (پیش گفتار مترجم برای ویراست جدید)، نشر میزان، صص ۲۷ تا ۲۹.

۴. ریموند، گسن، ۱۳۷۱، بحران سیاستهای جنایی کشورهای غربی، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، مجله تحقیقات حقوقی، تهران، انتشارات شهید بهشتی، شماره ۱۰، ص ۳۷۸.

است تعریف فوئر باخ از سیاست جنایی در مفهوم مضیق آن اینگونه است:

«مجموعه شیوه‌ها و ابزارهای جزایی و سرکوبگرانه‌ای که دولت با استفاده از آنها علیه جرم واکنش نشان می‌دهد.» انریکوفری در کتاب جامعه‌شناسی جنایی سیاست جنایی را چنین تعریف کرده بود: «مجموعه روش‌مند اصول مبتنی بر مطالعه علمی منشاها و آثار کیفر که بر اساس این اصول دولت باید از طریق مجازات‌ها و نهادهای منشا به علیه بزهکاری مبارزه کند.» و بدین سان زیر اصطلاح سیاست جنایی از سیاست کیفری (مفهوم مضیق) بحث نمود.^۱

سیاست جنایی از حقوق کیفری متمایز است و حقوق کیفری مسلماً یکی از ارکان اساسی سیاست جنایی است، اما همه آن را تشکیل نمی‌دهد. سیاست جنایی علاوه بر حقوق کیفری، یعنی مجموعه قواعد (مقررات) حاکم بر واکنش اجتماعی علیه بزهکاری، شامل قواعد حقوقی دیگر، و به ویژه قوانین و مقررات اداری بسیار متنوعی که «حقوق نو خاسته» پیشگری بزهکاری را تشکیل می‌دهد، نیز می‌شود. سیاست جنایی، علاوه بر قواعد حقوقی، شامل عملکرد نهادهای مختلفی که اجرای قواعد مزبور را به عهده دارند نیز می‌شود.^۲ این نهادها عبارتند از پلیس، دادسراها، دادگاه‌ها، اداره زندانها، اداره آموزش و تربیت مرافبتی مجرمان، نهادهای پیشگری بزهکاری و ادارات خدمات اجتماعی.

وظیفه اساسی سیاست جنایی در یک کشور عبارت است از کنترل بزهکاری آن کشور یعنی مهار کردن در محدوده‌های قابل تحمل و در صورت امکان، تقلیل یک سلسله رفتارهای بسیار متنوع که شدیداً مانع پیشرفت و ترقی موزون یک جامعه می‌شوند، یا آن جامعه را محکوم به نوعی پس روی می‌کنند، یا حتی بقای آن را در معرض خطر قرار می‌دهند.^۳ بنابراین «سیاست جنایی موسع اعم از هر نوع اقدام رسمی یا غیررسمی است که جامعه آن را جهت مقابله با هر نوع انحراف اجتماعی سازمان می‌بخشد.»^۴

۱. لازرژ، کریستین، ۱۳۸۲، درآمدی به سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، نشر میزان، ص ۳۲.

۲ - گسن، رمون، ۱۳۷۱، بحران سیاستهای جنایی کشورهای غربی، ترجمه دکتر علی حسین نجفی / برند آبادی، مجله تحقیقات حقوقی شماره ۱۰، ص ۲۷۸

۱. گسن، رمون، همان منبع، ص ۲۷۹ و ۲۸۰.

۴. باصری، علی‌اکبر، همان منبع، ص ۴۰.

کوتاه سخن آنکه سیاست جنایی از یک سو با تجزیه و تحلیل و فهم یک پدیده خاص در جامعه یعنی پدیده مجرمانه و از سوی دیگر با اجراییک استراتژی به منظور پاسخ به موقعیتهای بزهکاریا انحراف در ارتباط است و این سیاست جنایی در چارچوب سیاست اجتماعییک کشور معین قرار می گیرد نه در چارچوب نظام حقوق کیفری.^۱ در رساله پیشرو نیز قطعاً مفهوم موسع سیاست جنایی مدنظر می باشد، لذا هر جا که صحبت از سیاست جنایی افتراقی می گردد، منظور سیاست جنایی موسع افتراقی است.

گفتار دوم: سیاست جنایی افتراقی

رویکرد حقوق بشری و بالینی به بزهکاری اطفال در دهه های اخیر سبب شده است، که رفتار کیفری نسبت به بزهکاری اطفال از ویژگی های خاصی در مقایسه با رویکرد حقوق کیفری به بزهکاری بزرگسالان برخوردار شود. رفتار حمایتی، اصلاحی، تربیتی، آموزشی و... به این ترتیب است که شاهد تولد رشته ای با عنوان حقوق کیفری اطفال یا صغار در علوم جنایی هستیم که از مقررات شکلی و ماهوی متفاوتی متناسب با کودکی و نوجوانی متهمان و بزهکاران تشکیل شده است. شاخص عمده این رشته خاص حقوق کیفری در واقع سن است، افراد زیر سن قانونی معین که شامل دوران طفولیت و نوجوانی می شود به عنوان تابعان (سوژه های) آن محسوب می شوند. از آنجا که این دوران بسته به نظام های حقوقی، متفاوت است، بنابراین تعداد تابعان «حقوق کیفری اطفال» نیز در کشورها یا در زمان های مختلف متغیر است. با اینحال این موضوع مانع از روند رو به جلو شکل گیری حقوق کیفری اطفال در سطح بین المللی و به تبع آن در سطح ملی به منظور هماهنگی بیشتر دولتها با یکدیگر در این زمینه نخواهد بود. در همین راستا در سطح بین المللی و منطقه ای و ملی کنگره ها، اجلاس ها و سمینارهای متعددی تشکیل گردیده که علل ازدیاد بزهکاری اطفال و جوانان، طرق پیشگیری، طرز دادرسی و اجرای روشها را مورد بحث و بررسی قرار داده و روشهایی برای پیشگیری، حمایت، هدایت و تربیت و درمان ارائه گردیده است، که این روشها بر متفاوت بودن نحوه

---

۱. باصری، علی اکبر، همان منبع، ص ۴۰ و ۴۱.